

MAICA DOMNULUI ÎN SCRIERILE APOCRIFE ATRIBUITE UNOR PERSONALITĂȚI VECHI-TESTAMENTARE (I)¹

Drd. Vasile POSTOLACHI
Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” din Iași

Abstract

The data of the New Testament with regards to Virgin Mary are extremely rare and to satisfy the overall interest towards studying these there has been a variety of researches done using the apocryphal writings. The apocryphal writings that in the possession of old testament authors are ones of the oldest christian apocrypha. The writings highlight the fact that Virgin Mary was a part of God's plan on saving the world.

Keywords: Virgin Mary, apocryphal writings, Adam, Seth, Enoch.

Introducere

Etimologic vorbind, termenul *apocrif* provine din limba greacă (*ἀπόκρυφος*) și înseamnă *ascuns, tainic*², cu referire la conținutul unei astfel de scrieri, ascuns de ochii publici, făcut cunoscut doar unor credincioși³. De asemenea *literatura apocrifă* desemnează și scrierile care se pretind a fi scrise de diverse personalități biblice, prin urmare autorul *se ascunde* în spatele unui personaj cunoscut. Dar după cum observă Edouard Cothenet, *pseudonimia* nu este suficientă pentru ca o scriere să fie numită *apocrifă*, căci unele cărți sunt semnate chiar cu numele adevărate (cum ar fi *Hermas*). El spune că poate fi considerată „apocrifă orice lucrare care, sub un oarecare titlu, a fost înțeleasă de către anumite comunități creștine

¹ Partea a doua a studiului va fi publicată în Revista „Teologie și Viață”, anul 2020, nr. 1-4.

² Cf. José Pabón de Urbina, *Diccionario manual griego*, Editura Vox, Barcelona, 1972, p. 72.

³ Cf. Elio Perreto, *Apócrifo*, NDM, pp. 199-200.

ca fiind inspirată fără ca ele realmente să fi fost”⁴. Literatura apocrifă nu este specifică doar creștinismului, ci o întâlnim și în perioada vechi-testamentară sau păgână.

De asemenea, trebuie precizat faptul că, deși multe din scrierile apocrife sunt rodul unor erezii, nu putem pune semnul egal între scrieri apocrife și erezii, pentru că, după cum vom vedea, sunt și apocrife care au un conținut ortodox. În același timp, nu putem califica toate apocrifele ca fiind imaginație, deoarece Biserica a valorificat unele informații din aceste scrieri. Așadar, nu putem afirma că apocrifele sunt lipsite de valoare, după cum bine punctează Luis Antequera: „Faptul că cele patru Evanghelii, adică cea a lui Matei, cea a lui Marcu, cea a lui Luca și cea a lui Ioan, au fost acceptate ca fiind canonice nu înseamnă că alte Evanghelii nu au avut nici o valoare sau că ar fi automat eretice, chiar dacă au primit un nume atât de peiorativ precum cel de *evanghelii apocrife*, adică *ascunse*. În secolul al III-lea Clement al Alexandriei și Origen confirmau existența și valoarea altor evanghelii decât cele canonice. Este cunoscut, spre exemplu, acceptul lui Serapion, episcopul Antiohiei (secolul al II-lea), ca să fie citită de către credincioșii săi *Evanghelia lui Petru*”⁵.

Chiar de la începutul Evangheliei sale, Sfântul Luca afirmă că mulți s-au încercat să alcătuiască o istorisire despre faptele deplin adevărate între noi (Luca 1, 1), cuvinte pe care Origen le tâlcuiește astfel: „Tot așa au existat și în vremea Noului Testament, când mulți au încercat să scrie Evanghelii, dar nu toți au fost primiți”⁶, demonstrând astfel că alături de cele 4 Evanghelii canonice au existat și alte scrieri, încercări de a compune Evanghelii. Faptul că astfel de scrieri (apocrife în general, nu doar Evanghelii) nu sunt lipsite de valoare îl arată Sfântul Apostol Iuda, care în Epistola sa citează din *Cartea lui Enoh*: *Dar și Enoh, al șaptelea de la Adam, a prorocit despre aceștia, zicând: „Iată, a venit Domnul cu zecile de mii de sfinți ai Lui, ca să*

⁴ Edouard Cothenet, *Marie dans les apocryphes*, în vol. *Maria, Études sur la Sainte Vierge*, sous la direction D’Hubert du Manoir, Beauchesne et ses fils, Paris, 1961, tome VI, p. 73.

⁵ Luis Antequera Becerra, *El cristianismo desvelado*, Editura EDAF, Madrid, 2007, p. 89.

⁶ Origen, *Din omiliile la Evanghelia după Luca*, I, 1, traducere de Pr. prof. T. Boddogae, Pr. prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 7, Origen, *Scrieri alese*, partea a II-a, EIBMBOR, București, 1982, p. 79.

facă judecată împotriva tuturor și să mustre pe toți nelegiuii de toate faptele nelegiuirii lor, în care au făcut fărădelege, și de toate cuvintele de ocară pe care ei, păcătoși, netemători de Dumnezeu, le-au rostit împotriva Lui” (Iuda 1, 14-15, cf. I Enoh 1, 9). Mărturiei lui Iuda i se pot alătura nenumăratele fraze puse de Sfinții Părinți în gura Mântuitorului, dar care nu se găsesc în Evangheliile canonice. Astfel autorul *Epistolei lui Barnaba* pune în gura Mântuitorului: „Așa că cei care vor să Mă vadă – spune Iisus – și să ajungă în Împărăția Mea trebuie să Mă primească suferind și pătimind”, cuvinte care nu se găsesc în Evangheliile canonice, iar puțin mai încolo citează din *Cartea a IV-a lui Ezdra*: „Vorbește iarăși la fel despre Cruce alt profet zicând: și când se vor împlini acestea? Zice Domnul: Când lemnul se va pleca și se va ridica și când din lemn va picura sânge (cf. IV Ezdra 4, 33)”⁷. De asemenea, și Sfântul Clement Romanul pune pe buzele Mântuitorului: „Miluiți ca să fiți miluiți, iertați ca să vi se ierte; precum faceți, așa vi se va face; precum dați, așa vi se va da; precum judecați, așa veți fi judecați; precum vă purtați cu blândețe, așa se vor purta alții cu voi cu blândețe; cu ce măsura veți măsura, cu aceea vi se va măsura!”⁸. Vorbind despre Nașterea Domnului, Clement Alexandrinul face aluzie la Protoevanghelia lui Iacov: „După cum se pare, mulți și până acum o socot pe Maria lehuză din pricina Nașterii Pruncului, dar nu e lehuză, că spun unii că după naștere a fost îngrijită de o moașă care a găsit-o fecioară (cf. Protoevanghelia lui Iacob XX, 1-4). A născut și nu a născut, spune Scriptura, pentru că Maria a zămislit din ea însăși nu din împreunare”⁹, iar Origen o citează, alături de Evanghelia lui Petru, ca mărturie a pururea fecioriei Maicii Domnului: „Cât despre frații lui Iisus, unii pretind sprijinindu-se pe *evanghelia zisă a lui Petru* sau pe *Cartea lui Iacov*, că ei ar fi fiii lui Iosif născuți cu prima lui soție”¹⁰.

⁷ Sfântul (Pseudo) Barnaba, *Epistolă*, VII, 11; XII, 1, traducere de Pr. Dumitru Fecioru, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 1, *Scrierile Părinților Apostolici*, EIBMBOR, București, 1979, pp. 123, 129.

⁸ Sfântul Clement Romanul, *Epistola (I) către Corinteni*, XCIII, 2, vol. 1, *Scrierile Părinților Apostolici...*, p. 53.

⁹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VII, 93, 7; 94, 2, traducere de Pr. Dumitru Fecioru, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 5, Clement Alexandrinul, *Scrieri*, partea I, EIBMBOR, București, 1982, p. 536.

¹⁰ Origen, *Din Comentariul la Evanghelia după Matei*, X, 17, în vol. Origen, *Scrieri...*, p. 42.

Valoarea scrierilor apocrife nu este dată numai de faptul că Sfinții Părinți citează din ele, ci merge mai departe: unele scrieri apocrife și-au propus să trateze despre anumite momente pe care scrierile canonice le lasă sub tăcere, dorind, astfel, să răspundă întrebărilor și evlaviei credincioșilor¹¹.

Prin urmare, putem afirma că unele apocrife sunt o expresie a evlaviei credincioșilor (de aici și denumirea de *literatură populară*). Însăși Biserica a valorificat aceste amănunte din scrierile apocrife, referitoare la viața Mântuitorului sau a Maicii Domnului, care nu sunt cuprinse în paginile Noului Testament, după cum bine punctează Sfântul Maxim Mărturisitorul, când vorbește despre viața Maicii Domnului: „Chiar dacă vom spune unele lucruri care provin din cărți apocrife, aceste lucruri vor fi totuși adevărate și lipsite de greșeală fiind deja primite și întărite de Sfinții Părinți (Sfântul Grigorie al Neocezarei, Făcătorul de minuni, Sfântul Athanasie al Alexandriei, Sfântul Grigorie de Nyssa, Dionisie Areopagitul și alții asemenea lor)”¹². Astfel, informații referitoare la Nașterea Maicii Domnului, părinții ei, ducerea la Templul din Ierusalim sau Adormirea Maicii Domnului sunt preluate din literatura apocrifă. În chip evident, literatura apocrifă a influențat iconografia și iconografia referitoare la aceste informații, așa încât pe bună dreptate spune Elio Peretto că „binomul apocrife-iconografie se găsește atât în Biserica Apuseană, cât și în cea Orientală, dovedindu-se a fi un nesecat izvor de inspirație”¹³.

La acestea se adaugă și vechimea apocrifelor, unele coborând chiar până în secolul I sau imediat după adormirea Apostolilor, arătând prin tematica abordată, vechimea învățăturilor Bisericii. Astfel, chiar dacă Biserica neagă orice caracter supranatural al acestora și le exclude dintre cărțile inspirate ale Noului Testament, totuși nu neagă importanța lor. Spre exemplu, Sfântul Athanasie al Alexandriei, făcând o listă a canonului Noului Testament,

¹¹ Cf. Luis Antequera, *op. cit.*, p. 89.

¹² Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Cânt și preamărire, slavă și laudă a Preasfintei Împărătese, Preacuratei și Preabinecuvântatei Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară Maria, și însemnare cu privire la viața sa neprihănită și fericită de la Naștere și până la moarte*, vol. 2, traducere de diac. Ioan Ică jr., în Epifanie Monahul, Simeon Metafrastul, Maxim Mărturisitorul, *Trei Vieți bizantine ale Maicii Domnului*, Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 81.

¹³ Elio Peretto, *Apocrifos*, NDM, p. 202.

amintește alături de cărțile canonice și unele controversate, despre care spune că sunt bune de citit: „Acestea sunt cărțile *controversate (antilogumena)* ale Noului Testament: *Călătoriile lui Petru, Călătoriile lui Ioan, Călătoriile lui Toma, Evanghelia după Toma, Învățătura Apostolilor, Clementinele*, dintre care au fost cercetate și alese cele ce sunt mai apropiate de adevăr și de inspirația dumnezeiască. Ele sunt *bune de citit (anaghinoscomena)*”¹⁴. Astfel se arată că alături de cărțile canonice sunt și alte cărți care pot fi citite.

Cu alte cuvinte, nu tot ceea ce este apocrif este de aruncat, fapt dovedit prin existența, la început în canonul Scripturii, a unor scrieri care astăzi sunt considerate apocrife: „În ceea ce privește Apocalipsele, spune vestitul *Fragment Muratori* (considerat a fi primul Canon al Noului Testament), am acceptat doar pe cea a lui Ioan și pe cea a lui Petru, deși unii dintre noi nu vor ca aceasta să se citească în Biserică. Dar *Păstorul* a fost scris nu demult, chiar în zilele noastre, în cetatea Romei de către Hermas, când fratele său, episcopul Pio ocupa scaunul Bisericii din Roma. De aceea, se cuvine a fi citit, dar nu se poate proclama public în Biserică în fața poporului, nici între profeți, căci numărul lor a fost închis, nici între apostoli”¹⁵. Iar Biserica Creștină a Etiopiei are în cuprinsul canonului biblic nu mai puțin de 81 de cărți, între care se numără și *Cartea lui Enoh* și *Cartea Jubileelor*¹⁶, iar *Senodos etiopico*, o importantă lucrare etiopiană din secolul al XIII-lea, amintește în Canonul Noului Testament și *Epistolele Sfântului Clement Romanul*¹⁷. Epistolele clementine le găsim și în canonul biblic al Bisericii copte¹⁸. Astfel, mergând pe logica Sfântului Athanasie cel Mare, unele dintre apocrife sunt bune de citit deoarece Biserica a „cercetat și ales cele ce sunt mai aproape de adevăr”. Informația este de o importanță capitală pentru

¹⁴ Sfântul Athanasie cel Mare, *Synopsis Sripturae sacrae*, 76, PG, t. 28, col. 431.

¹⁵ *Canon de Muratori*, traducción en castellano por Efrén del Valle Peñamil, în vol. *Los Evangelios apócrifos*, a cargo de Armand Puig i Tàrrach, Editura Ariel, Barcelona, 2008, p. 48.

¹⁶ Cf. Leslie Baynes, *Enoch and Jubilees in the Canon of the Ethiopian Orthodox Church*, în vol. *A Teacher for All Generations, Essays in honor of James C. VanderKam*, edited by Eric F. Mason, Kelley Coblenz Bautch, Angela Kim Harkins, Daniel Machiela, Brill Publishing House, Leiden, Boston, vol. II, 2012, p. 799.

¹⁷ Cf. Alessandro Bausi, *Alcune considerazioni sul «Senodos» etiopico*, în *Rassegna di Studi Etiopici*, vol. 34, 1990, p. 47.

¹⁸ Cf. Ignazio Guidi, *Il Canone Biblico della Chiesa Copta*, în *Revue Biblique*, vol. 10, n. 2, 1901, p. 162.

a sublinia că Biserica nu și-a fondat învățăturile pe apocrife, ci apocrifele sunt un mod de înțelegere a adevărilor Bisericii. Bunăoară, afirmând că *Protoevanghelia lui Iacov* este o apologie a pururi fecioriei Maicii Domnului, nu înseamnă că Biserica a preluat această învățătură dintr-o scriere apocrifă, ci înseamnă că această scriere atestă existența acestei învățături în Biserica secolului al II-lea. Se poate spune că apocrifele nu sunt doar compoziția unor eretici pentru a-și fundamenta ereziile, ci unele apocrife sunt o încercare creștină pentru a-și apăra învățătura.

În acest context, dată fiind importanța apocrifelor, învățătura lor despre Maica Domnului constituie un punct important pentru mariologie, fiind o dovadă în plus a existenței învățăturilor mariologice în Biserică încă din primele veacuri creștine. Faptul că aceste scrieri se străduiesc să acopere lacunele nou-testamentare cu privire la biografia Maicii Domnului, este o dovadă a evlaviei de care această tânără din Galileea se bucura în Biserica primară.

Literatura apocrifă nu cuprinde doar aspecte referitoare la biografia Maicii Domnului (de la nașterea ei din părinții Ioachim și Ana), ci, întrucât Maica Domnului este strâns legată de întruparea lui Mesia, ea apare și în unele apocrife puse pe seama unor scriitori vechi-testamentari sau din lumea păgână, subliniindu-se, astfel, faptul că ea făcea parte din planul veșnic de mântuire al lui Dumnezeu.

Fecioara Maria în apocrifele atribuite lui Adam și Evei

Faptul că Adam și Eva știa de venirea Mântuitorului îl demonstrează clar *Protoevanghelia* (Facere 3, 15), fiind prima veste bună care a mângâiat neamul omenesc lipsit de harul lui Dumnezeu¹⁹. Nu se putea ca părinții neamului omenesc, Adam și Eva, să nu fie subiectul unor scrieri apocrife. Astfel, alături de imaginea lor și mângâierea dumnezeiască, promisiunea mesianică devine subiect al acestor scrieri.

Viața lui Adam și Eva, o scriere apocrifă, care se dorește a fi un midraș haggadic al Facerii 1-4 și care datează din secolul I î.Hr.²⁰,

¹⁹ Cf. Candido Pozo, *Maria-Nueva Eva*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 2005, p. 40.

²⁰ Cf. N. Fernández Marcos, *Vida de Adan y de Moyses (Apocalipsis de Moises)*, în vol. *Apocrifos del Antiguo Testamento*, dirigido por Alejandro Diez Macho, Madrid, 1983, Editura Cristiandad, tomo II, p. 320.

relatează despre călătoria lui Set și a Evei până la porțile Paradisului pentru a cere untdelemnul milostivirii pentru Adam. Răspunsul primit de Set de la Dumnezeu prin Arhanghelul Mihail este unul mesianic, după cum este conturat în versiunea latină: „Set, ce cauți umblând? Eu sunt Arhanghelul Mihail... Ție îți spun, Set, omul lui Dumnezeu, nu plânge rugându-te și cerând uleiul Pomului Milostivirii ca să ungi trupul tatălui tău, Adam, împotriva durerilor pe care le are. Te asigur că nu vei putea să îl obții în nici un fel, până în zilele cele de pe urmă, când se vor împlini 5228 de ani. Atunci va veni pe pământ Hristos, Fiul Preaiubit al lui Dumnezeu, pentru a reînsufleți și a învia trupul lui Adam și pentru a învia toți morții. Același Hristos Se va boteza în râul Iordan. Când va ieși din apă, atunci va unge cu uleiul milei pe tatăl tău Adam și pe toți cei care cred în El. Și va fi uleiul milei din neam în neam pentru toți cei care se vor naște din apă și din Duh pentru viața veșnică... Acestea zicându-le Arhanghelul Mihail a dispărut. Set, privind spre Paradis a văzut în vârful unui pom o Fecioară stând și cu un Prunc răstignit în mâinile ei. Set s-a mirat mult”²¹. Set vine la tatăl său și îi povestește această vedenie: „Domnul meu tată, am văzut un semn minunat în Paradis. Adam a răspuns: Povestește-mi, fiul meu, ce ai văzut acolo, poate voi ști să îți tâlcuiesc acea minune. Set a răspuns tatălui său cu aceste cuvinte: Tatăl meu, pe când contempnam prin Paradis, am văzut în vârful unui pom o Fecioară șezând cu un Copil răstignit în mâini. Adam privind spre cer, plecând genunchii și ridicând mâinile spre Dumnezeu, a zis: Binecuvântat ești, Doamne, Părinte, Dumnezeul Cel mai puternic și milostiv față de toți, pentru că acum știu cu adevărat că o Fecioară va lua în pântece un Fiu Care va muri pe Cruce, de unde toți ne vom mântui”²².

Exegeții consideră că avem de-a face cu o inserție creștină în textul iudaic. Dar această inserție este anterioară anului 130 d.Hr., anul aproximativ al compunerii *Evangheliei lui (Pseudo) Nicodim*, care într-un dialog dintre Adam și Set în iad preia tema drumului lui Set la cer și cuvintele de mângâiere mesianică primite de la înger: „Primul părinte, Adam, a spus fiului său Set: Fiul meu, vreau

²¹ *Vida de Adan y Eva* (version latina), 41-43, traducción en castellano por N. Fernández Marcos, în vol. *Apocrifos del Antiguo Testamento*, vol. II..., pp. 347-348.

²² *Ibidem*, 45, p. 348.

să spui urmașilor neamului omenesc și profeților unde te-am trimis eu când m-am îmbolnăvit de moarte. Set a răspuns: Tatăl meu, Adam, căzând în durerile morții, m-a trimis să mă rog lui Dumnezeu, aproape de poarta Raiului, pentru a fi condus de un înger până la pomul milei, pentru a lua ulei cu care să îl ung pe tatăl meu și să se vindece.... Îngerul mi-a zis: ceri uleiul care vindecă pe bolnavi? Nu îl poți găsi acum. Prin urmare mergi și spune tatălui tău că, atunci când vor trece cinci mii cinci sute de ani de la crearea lumii, va coborî din cer Unul Născut, Fiul lui Dumnezeu, făcut om. El va fi Cel care va unge cu acest ulei și se va curăța toată boala”²³.

Menționarea Fecioarei în viziunea lui Set este foarte importantă, fiind o aluzie clară la profeția lui Isaia, în care semnul dat de Dumnezeu este o *Fecioară care va lua în pântece* (cf. Isaia 7, 14). De asemenea, prin vechimea lui, acest apocrif atestă faptul că încă de la începuturile creștinismului exista credința că, prin nedespărțita legătură cu Întruparea Domnului, Fecioara Maria face parte din planul veșnic al lui Dumnezeu, fiind prevestită încă de la căderea protopărinților Adam și Eva. Cele trei taine din semnul văzut de Set (Fecioara, nașterea Fiului din ea și moartea Fiului pe Cruce) sunt aceleași trei taine despre care Sfântul Ignatie Teoforul spunea: „Stăpânitorul veacului acestuia nu a cunoscut fecioria Mariei, nașterea lui Hristos din ea și moartea Domnului; trei taine răsunătoare, care s-au săvârșit în tăcerea lui Dumnezeu”²⁴.

Promisiunea mesianică din *Viața lui Adam și Eva* va fi preluată și de alte scrieri ai căror protagoniști sunt protopărinții noștri. Astfel, între secolele II-V este redactat *Testamentul lui Adam*, lucrare compusă din mai multe părți, iar *Profeția*, una din aceste părți a cărei compoziție datează de dinaintea secolului al III-lea d.Hr.²⁵, pune în gura lui Adam o prevestire a venirii Mântuitorului: „Și a zis Adam către fiul său Seth: Ascultă, fiul meu, că Dumnezeu va veni în zilele cele de pe urmă în lume. Și va fi zămislit de o Fecioară și va

²³ *Evangelio de Nicodemo o Actas de Pillat*, 19, 1-2, en colección *Todos los evangelios canonicos y apocrifos*, editor Antonio Piñero, Editura EDAF, Madrid-Mexico-Buenos Aires-San Juan-Santiago-Miami, 2009, p. 345.

²⁴ Sfântul Ignatie Teoforul, *Epistola către Efeseni*, XIX, în colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 1, p. 163.

²⁵ Cf. S.E. Robinson, *Testament of Adam*, în vol. James H. Charlesworth, *The Old Testament Pseudepigrapha*, Hendrickson Publishers, Peabody, Massachusetts, 1983, vol. 1 (*Apocalyptic Literature and Testaments*), p. 990.

lua trup și se va naște ca om și va crește ca un copil”²⁶. Puțin mai încolo, Dumnezeu îi descoperă chiar numele acestei fecioare: „Pentru că ai ascultat cuvintele șarpelui, tu împreună cu fiii tăi vei fi hrană șarpelui. Dar după puțin timp vei primi milostivirea și pentru că ai fost creat după chipul Meu nu te voi lăsa să suferi în Infern. Pentru tine Mă voi naște din Fecioara Maria, pentru tine voi muri, pentru tine voi intra între cei morți”²⁷. De asemenea, aluzia la profețiile vechi-testamentare e clară (Baruh 3, 38; Isaia 7, 14 și Psalmi 15, 10). În câteva cuvinte, necunoscutul autor subliniază că, din iubire față de Adam și neamul omenesc, Dumnezeu va coborî din cer și Se va face Om nu dintr-o Fecioară oarecare, ci din Fecioara Maria. Sintagma *Mă voi naște din Fecioara Maria* este o expresie clară a faptului că Fecioara Maria făcea parte din planul lui Dumnezeu de răscumpărare a lumii.

Profeția din *Testamentul lui Adam* o regăsim și în *Peștera como-rilor*, apocrif creștin mai vechi de secolul al IV-lea d.Hr.: „Dumnezeu vorbind cu Adam pentru a-l mângâia, i-a zis: Adame, nu fi trist, căci te vei întoarce la moștenirea ta și vei vedea cât de mult te-am iubit. Am blestemat acest pământ din cauza ta, dar pe tine te-am păzit de blesteme... Deși te-ai depărtat de poruncă, nu fi trist, căci după ce se vor plini timpurile, în pământul blestemurilor voi trimite pe Fiul Meu, Care Se va îmbrăca în trup din Fecioară și va fi luată de la capăt îndreptarea”²⁸, „Fiul meu Set cunoaște și ia aminte la cuvintele mele: să ai încredere că Dumnezeu va coborî pe pământ după cum mi-a zis, m-a făcut să înțeleg și mi-a dat să înțeleg când m-a mângâiat la ieșirea din Rai. Căci El, slăvit să fie numele Lui, mi-a vorbit, zicându-mi că în zilele cele de pe urmă Se va întrupa dintr-o tânără Fecioară, numită Maria, care este cuprinsă în mine, că Se va îmbrăca în pielea mea, că Se va naște ca nou-născuții oamenilor printr-o putere și printr-un plan pe care doar El îl poate înțelege”²⁹.

²⁶ *Testamenti Patri nostri Adam*, II, 1, translation in latin Michael Kmosko, PS, t. 2, p. 1339.

²⁷ *Ibidem*, II, 2, p. 1341.

²⁸ *Cueva de los tesoros (version siriana)*, V, 2-4, 6, traducción en castellano por Pilar González Casado, en vol. *La cueva de los tesoros, Apócrifos cristianos*, 5, Ed. Ciudad Nuevo, Madrid, 2004, p. 210.

²⁹ *Cueva de los tesoros (version arabe)*, 30, traducción en castellano por Pilar González Casado, en vol. *La cueva de los tesoros...*, pp. 328-329.

O altă scriere apocrifă, din secolul al VI-lea, *Evangelia armeană a Copilăriei*, descrie prin gura magilor veniți la Pruncul Iisus soarta acestui testament adamic: „Set l-a primit de la tatăl său și l-a transmis fiilor lui, aceștia la rândul lor au transmis fiilor lor și așa a fost din generație în generație. Toți până la Noe au primit porunca de a-l păzi cu toată grija. Acest patriarh l-a dăruit fiului său Sem și fiii acestuia l-au transmis urmașilor lor care, la rândul lor, l-au încredințat lui Avraam. Acesta l-a dat lui Melchisedec, regele Salemului și preotul Celui Preaînalt, pe a cărui linie a ajuns la neamul nostru, în vremea lui Cyrus, regele Persiei. Părinții noștri l-au așezat cu toată cinstea într-o sală aparte și astfel a ajuns până la noi, care, datorită acestei scrieri misterioase, am venit mai dinainte pentru a-l cunoaște pe noul rege, Fiul lui Israel. Și regele Melkon a luat *Cartea Testamentului* pe care îl păstra în casa lui ca pe o moștenire prețioasă de la strămoșii lui, după cum am spus, și i-a dat-o Pruncului, zicând: aici ai scrisoarea pecetluită și semnată de însăși mâna Ta care a fost încredințată mai marilor noștri spre a fi păstrată... Scrierea începea astfel: în anul 6000, în ziua a șasea a săptămânii și în ceasul al șaselea din zi, voi trimite pe Fiul Meu Cel Unul Născut, Cuvântul dumnezeiesc, Care va lua trup din descendența ta și va veni să fie om”³⁰. Ideea este una absolut interesantă: promisiunea mesianică făcută protopărinților Adam și Eva a trecut din generație în generație, astfel fiind pregătită întreaga lume pentru venirea Lui și, de aici, se poate explica logic năzuința întregii lumi spre un Izbăvitor. Același apocrif o prezintă pe Eva la nașterea Domnului, lăudându-L astfel pe Dumnezeu: „Binecuvântat să fii Tu, Doamne, Dumnezeul părinților noștri, Dumnezeul lui Israel, Care ai adus mântuirea oamenilor prin venirea Ta, Care m-ai readus la cinste și m-ai ridicat din căderea mea și care m-ai repus în vechea cinste. Acum sufletul meu se simte mulțumit, plin de nădejde în Dumnezeu, Mântuitorul meu... o gingașă Fecioară a adus în lume un Fiu, fără să fi cunoscut bărbat”³¹.

Mesianismul apocrifelor puse pe seama protopărinților nu este decât o expresie de valorificare a *Protoevangeliei* din Facerea 3, 15. Mintea necunoscutului autor nu putea concepe că Dumnezeu îi

³⁰ *Evangelio armenio de la Infancia*, X, 11-23, traducción en castellano por Aurelio de Santos Otero, en vol. *Los evangelios apócrifos*, BAC, Madrid, 2016, pp. 188-189.

³¹ *Ibidem*, IX, 1-3, p. 187.

va părăsi pe protopărinți fără a le da vreo mângâiere. De fapt, ideea nu este străină de spiritul Scripturii: astfel, pe lângă promisiunea mesianică din Facerea 3, 15, îl vedem pe Lameh numindu-și fiul Noe, cu nădejdea că „acesta ne va mângâia în lucrul nostru și în munca mâinilor noastre, la lucrarea pământului, pe care l-a blestemat Domnul Dumnezeu!” (cf. Facerea 3, 15), semn că așteptarea mesianică era sădită în om. *Ciclul adamit* prezintă pe Mesia născut din Fecioară, ceea ce dovedește că rolul Preacuratei Fecioare Maria în taina Întrupării a fost apreciat încă de la începuturile creștinismului.

Firul mesianismului *Ciclului adamit* este constituit de ideea că în Hristos Cel născut din Fecioara (Maria) se pune capăt durerii lui Adam, după cum bine punctează Sfântul Roman Melodul într-un dialog pus pe seama Fecioarei Maria, pe de o parte, și a protopărinților, pe de alta: „Voi, spune Fecioara către Adam și Eva, lăsați tristețea: am născut Bucuria lumii. Pentru a goli împărăția durerii am venit, plină de har, Maria”³².

Tot pe seama lui Adam este pus și un apocrif de origine gnostică, *Apocalipsa lui Adam*, care datează din secolele I-II d.Hr.³³. Vorbind despre venirea *Luminătorului* în lume, Adam îi spune fiului său Set: „Din nou va trece pentru a treia oară Luminătorul gnozei... Al treilea regat a spus: El a ieșit dintr-un pântec feciorelnic. El a fost alungat din cetatea Sa, împreună cu Maica Sa și a fost dus în deșert, El a fost hrănit acolo, El a venit, El a primit slavă și putere și astfel El a venit pe apă. Al patrulea regat a zis: El este ieșit dintr-o Fecioară... Solomon, de asemenea, a trimis armata lui de demoni în căutarea Fecioarei, dar ei nu au găsit-o pe aceea pe care o căutau...”³⁴. Dincolo de conținutul dificil de înțeles, specific scrierilor gnostice, referințele la Fecioara care naște pe Luminătorul fac aluzie la Isaia 7, 14, iar fuga ei și a Luminătorului în pustiu ne duce cu gândul la femeia din Apocalipsa 12, care a fost dusă în pustiu (cf.

³² Sfântul Roman Melodul, *Himnos sobre Navidad*, II, 10, *apud*. Carlos Miralles, *Los tres himnos de la Natividad, de San Romano*, en revista „Boletín del Instituto de Estudios Helenicos”, vol. II, 1968, n. 1, Barcelona, p. 25.

³³ Cf. Françoise Morard, *L'Apocalypse d'Adam*, Les Presses de l'Université Laval, Québec, Canada, 1985, p. 7.

³⁴ *Apocalypse d'Adam*, 76, 8-10; 78, 19-29; 79, 3-7, traduction en français par Françoise Morard, Les Presses de l'Université Laval, Québec, Canada, 1985, pp. 43, 47, 49.

Apocalipsa 12, 6). De asemenea, Solomon ca și balaurul din Apocalipsa 12 caută să o prindă pe Fecioară, dar Dumnezeu îi vine în ajutor acesteia. Referințele acestei apocrife gnostice constituie mărturie indirectă a caracterului mariologic al Apocalipsei 12.

Pe seama lui Set, fiul lui Adam, s-a pus, de asemenea, o scriere, despre care se spune că a fost găsită într-o peșteră din Toledo, în vremea împăratului Frederic al II-lea (secolele XI-XII). În aceasta era scris în grecește, în latină și în ebraică: „În a treia perioadă a lumii, Fiul lui Dumnezeu Se va naște din Fecioara Maria și va suferi pentru mântuirea oamenilor”³⁵. Tăcerea patristică cu privire la această profeție, respectiv carte, nu face decât să confirme data târzie a apariției ei.

Profeția despre Maica Domnului în *Cartea lui Enoh*

Enoh apare în Sfânta Scriptură ca fiind al șaptelea urmaș de la Adam, despre care Cartea Facerii spune: *Și a plăcut Enoh lui Dumnezeu și apoi nu s-a mai aflat pentru că l-a mutat Dumnezeu* (Facerea 5, 24). Acest pasaj a dus la nașterea unei întregi literaturi puse pe seama acestui misterios personaj, scrieri care s-au bucurat de prețuire și în literatura iudaică, și în cea creștină. Astfel, în iudaism *Cartea Jubileelor* (secolul al II-lea î.Hr.) spune despre Enoh: „Enoh a fost cu îngerii Domnului șase ani jubiliari. Ei i-au arătat câte sunt pe pământ, în ceruri și puterea soarelui și el a scris totul... A fost înălțat între fiii neamului omenesc și l-am trimis în Grădina Raiului spre slavă și cinste. Și acolo este, scriind sentința și judecata veșnică și toată răutatea fiilor oamenilor”³⁶. În creștinism, Sfântul Apostol Iuda îl citează direct pe Enoh: *Dar și Enoh, al șaptelea de la Adam, a prorocit despre aceștia, zicând: Iată, a venit Domnul cu zecile de mii de sfinți ai Lui, Ca să facă judecată împotriva tuturor și să mustre pe toți nelegiuirii de toate faptele nelegiuirii lor, în care au făcut fărădelege, și de toate cuvintele de ocară pe care ei, păcătoși, netemători de Dumnezeu, le-au rostit împotriva Lui* (Iuda 1, 14-15, cf. I Enoh 1, 9), iar la puțin timp după perioada apostolică, Epistola atribuită Sfântului

³⁵ *Livre de Seth*, în vol. Remy Ceillier, *Histoire générale des Auteurs Sacrés et Ecclésiastiques*, I, 2, Chez Louis Vives, Libraire-Éditeur, Paris, 1865, Tome I, p. 268.

³⁶ *Libro de los Jubileos*, IV, 21, 23, traducción en castellano por F. Corriente, A. Piñero, en vol. *Apócrifos del Antiguo Testamento*, dirigido por Alejandro Diez Macho, tomo II, pp. 92-93.

Barnaba citează din Enoh, numindu-i cartea Scriptură: „Că spune Scriptura: Și va fi în zilele din urmă că va da Domnul spre pieire oile pășunii și stâna și turnul lor (cf. Enoh 89, 56, 66-67)... S-a apropiat sminteala desăvârșită de care s-a scris, așa cum zice Enoh (cf. Enoh 89, 61-64)“³⁷.

Cartea lui Enoh (versiunea greacă și etiopiană, numită și I Enoh) este, de fapt, un ansamblu de cărți, adunate într-una singură de către un autor necunoscut. Partea care ne interesează (cap. I-XXXVI) datează din secolul al II-lea î.Hr.³⁸

Între profețiile atribuite lui Enoh se găsește și una în care se vorbește de venirea lui Dumnezeu în lume: „Acest munte înalt pe care tu l-ai văzut, al cărui vârf seamănă cu tronul Domnului, este tronul Lui pe care va ședea Sfântul și Marele Domn al slavei, Regele veșnic, când va coborî să ajute lumea“³⁹. Manuscrisul *T* al celei mai vechi recenzii a textului adaugă după munte, ca glosă, cuvintele: „doamna Maria sau după unii muntele Sinai“⁴⁰. Faptul că o străveche recenzie identifică muntele cu Fecioara Maria arată clar că pasajul se referă la Întruparea lui Dumnezeu din Fecioara Maria. De fapt, în tradiția patristică Maica Domnului este numită Munte sfânt, prin aluzie la profeția lui Daniel 2, 44: „Acesta (Hristos), spune Sever al Antiohiei, este Piatra pe care profetul Daniel a văzut-o desprinzându-se fără ajutorul vreunei mâini omenești, adică fără sămânța și fără participarea bărbătească la întruparea Lui din Fecioara. Ce mă va uimi mai mult? Muntele? După înfățișarea exterioră pare a fi lăsat în umbră, dar datorită fecioriei și tainei divine ce s-a petrecut în el, el este înalt și slăvit. Piatra? Ea (adică Hristos, Piatra) este punctul culminant al acestui munte, vârful și mai presus de toată stăpânia, puterea și tăria (cf. Efeseni 1, 21); dar care a voit să devină prin trup o piatră a muntelui. Prin urmare, cine este

³⁷ Sfântul (Pseudo) Barnaba, *Epistolă*, XV, 5; IV, 3..., pp. 134, 117.

³⁸ Cf. Federico Corriente, Antonio Piñero, *Libro I de Enoc (Etiópico y griego)*, în vol. *Apócrifos del Antiguo Testamento*, dirigido por Alejandro Diez Macho, Editura Cristiandad, Madrid, 1984, tomo IV (*Ciclo Enoc*), pp. 13, 21.

³⁹ *Libro I de Henoc*, XXV, 3, traducción en castellano por Federico Corriente, Antonio Piñero, en vol. *Apócrifos del Antiguo Testamento*, tomo IV..., p. 61.

⁴⁰ Cf. *Livre d'Hénoch*, XXV, 2, note 2, traduction en français par François Martin, L. Delaporte, J. Françon, R. Legris, J. Pressoir, en vol. *Documents pour L'Étude de la Bible*, sous la direction de François Martin, Letouzey et Ané, Éditeurs, Paris, 1906, p. 65.

cel care văzând că muntele nu Îl primește pe Dumnezeu ca Dumnezeu de pe Sinai, ci Îl naște pe Dumnezeu, nu va fi uimit văzându-L pe Dumnezeu coborât pe acest munte, din care se naște ca om fără schimbare?"⁴¹ Prin urmare, întocmai ca în profeția lui Daniel 2, 44, și în profeția lui (pseudo) Enoh, Fecioara Maria este muntele înalt în care va șede Dumnezeu și din care va ieși să ajute lumea. De aceea Elena, regina Etiopiei, pomenește profeția lui Enoh între profețiile referitoare la Maica Domnului, într-unul din preafrumosele ei imne închinare Preasfintei Fecioare: „O, Doamna mea, Maria, tu ești muntele profeției, înconjurat de arborii înmiresmați, după cum scrie în cartea lui Enoh”⁴².

Concluzie

În apocrifele puse pe seama protopărinților, respectiv pe seama lui Enoh, Fecioara Maria apare menționată fugitiv cu numele de Fecioară (în cele puse pe seama lui Adam) și munte (în cea pusă pe seama lui Enoh), mențiunea fiind în strânsă legătură cu rolul ei în taina Întrupării Mântuitorului. Aluziile acestor apocrife, care au apărut la începuturile creștinismului sau chiar înaintea lui, dovedesc adevărul că, făcând parte din Întruparea Mântuitorului, Fecioara Maria a făcut parte și din prevestirea Întrupării făcută oamenilor de către Dumnezeu încă de la căderea protopărinților.

Numele Maicii lui Mesia nu apare doar în aceste apocrife, ci este menționat și în alte apocrife puse pe seama unor personalități vechi-testamentare, după cum vom vedea într-un alt studiu ce va apărea în numărul următor al acestei reviste.

⁴¹ Sever al Antiohiei, *Homélie LXVII, Sur Marie, Sainte Mère de Dieu et toujours Vierge*, traduction en français par Maurice Brière, în colecția „Patrologia Orientalis”, t. 8, pp. 354-355.

⁴² Elena, Regina Etiopiei, *Preces et Carmina, Carmen Alphabeticum, Za*, translate in latin Marcus Van de Oudenrijin, CSCO, n. 211, p. 61.